

І. ЛІСОВЕ ТА САДОВО-ПАРКОВЕ ГОСПОДАРСТВО

УДК 630*15; 630*907.13.7

**Здобувач М.М. Лушчак, доц. І.В. Делеган,
канд. с.-г. наук – НЛТУ України; ст. наук. співроб.
М.С. Гунчак, канд. с.-г. наук – УкрНДІгірліс**

ДИНАМІКА ЧИСЕЛЬНОСТІ ЛИСА У КАРПАТАХ І ОСНОВНІ ЧИННИКИ, ЩО ЇЇ ВИЗНАЧАЮТЬ

Розглянуто динаміку чисельності лиса у Карпатах і основні чинники, що її визначають.

Ключові слова: лис звичайний (*Vulpes vulpes*), динаміка чисельності, чинники, Карпати.

***Competitor M.M. Lushchak; assist. prof. I.V. Delehan – NUFWT of Ukraine,
L'viv; Senior scientific employee M.S. Gunchak – UkrNDI Girlis***

Dynamics of quantity of fox in Carpathians and basic factors that determine it

The author analyzed dynamics of quantity of fox in the region of Carpathians and basic factors that determine it.

Keywords: fox (*Vulpes vulpes*), dynamics of quantity, factors, region of Carpathians.

Серед чисельних проблем сучасного мисливського господарства жодна з них не є такою суперечливою, як проблема лиса звичайного. Розглядаючи її в історичному аспекті, чітко простежуємо зміни поглядів дослідників щодо значення і ролі лиса у сільському, лісовому і мисливському господарстві. Як винищувач мишоподібних гризунів лис корисний у сільському господарстві. Не менш корисний він у лісовому господарстві, де винищує не тільки мишоподібних гризунів, а і різних плідливих комах. У мисливському господарстві лис може завдавати шкоду, оскільки винищує окремі види мисливських тварин, водночас він має значення як промисловий звір, і поряд з зайцем сірим є основним хутровим звіром. Більшість науковців і практиків, що вивчали даний вид, наголошують на недоцільності повного винищування лиса і на потребі регулювання його чисельності у процесі полювання з дотриманням встановлених термінів. У мисливських господарствах, де основними об'єктами полювання є заєць сірий і перната дичина, підгодовувати ними лиса, звичайно, розкіш [1-7].

Лис у Карпатській лісомисливській області, особливо на Передкарпатті й Закарпатті завжди був чисельним. Проте, нам не вдалося віднайти ні офіційні, ні літературні дані щодо чисельності лиса у першій половині ХХ, не кажучи вже про ХІХ століття. За офіційними даними заготівельних контор, починаючи з 1946 до 1959 рр. в Івано-Франківській області заготовлено 20468 шкір лиса, тобто у середньому за рік до заготівельних контор здавали по 1575 шкір. З огляду на те, що майже половина шкір залишалася на руках у мисливців, можна припустити, що за цей період лисів було добуто вдвічі більше. З порівняння офіційних даних обсягів заготівлі шкір лиса (20468 шт.) і зайця сірого (123520 шт.) у період з 1946 р. до 1959 р., видно, що на одного добутого лиса падає 6 впольованих зайців. У ті часи, порівняно з останніми роками, до заготівельних контор здавали у 10 разів більше шкір лиса і зайця сірого, ніж здобувають зараз.

Динаміку зміни чисельності лиса у період з 1971 до 1981 рр., і з 1993 до 2005 рр. відстежуємо за офіційними даними мисливської статистики (табл. 1).

Табл. 1. Динаміка зміни чисельності лиса у Карпатах у період з 1971 до 1981 рр., і з 1993 до 2005 рр.

Роки	Чисельність лиса в регіоні, особин	У т.ч. за адміністративними областями			
		Закарпатська	Івано-Франківська	Львівська	Чернівецька
1971	16400	4600	5700	3800	2300
1972	14760	4200	4830	3100	2630
1973	12860	4900	3260	2200	2500
1974	12220	4600	2920	2500	2200
1975	14030	3900	4050	4200	1880
1976	12560	4300	2300	4000	1960
1977	10080	3700	2580	2800	1000
1978	10580	4000	2680	2800	1100
1979	9320	4100	2300	1940	980
1980	8040	3790	1550	1900	800
1981	7960	3880	1650	1300	1130
1993	9706	3391	1933	3439	943
1994	9613	3146	1785	3692	990
1995	9943	3554	1738	3612	1033
1996	10627	4040	1807	3701	1079
1997	11699	4826	1963	3665	1245
1998	12356	5333	2360	2904	1759
1999	12539	5164	2665	3080	1630
2000	13935	6106	2384	3720	1725
2001	14169	6969	2239	3670	1791
2002	15340	8433	2021	3131	1755
2003	12938	6170	2197	2831	1740
2004			2250		
2005			2156		

З даних наведених у табл. 1. видно, що з 1971 до 1981 рр. чисельність лиса, за винятком 1975 і 1978 рр., постійно, хоч незначно, знижувалася і загалом знизилася на 40,6 %. У 1975 р. порівняно з 1974 р. чисельність лиса збільшилася на 14,0 %, а у 1978 р. порівняно з 1977 р. тільки на 4,0 %. Можна

припустити, що таке різке (на 40,6 %) зменшення чисельності лиса за 10-ти літній період спричинене, головним чином, посиленням відстрілом, оскільки зниження чисельності, хоча і не в однакових обсягах, простежується як у цілому в регіоні, так і в розрізі адміністративних областей. Так, у Закарпатській області чисельність знизилася на 16,0 %, Івано-Франківській на 72,0 %, Львівській на 66,0 %, Чернівецькій на 51,0 %. За період з 1982 до 1992 рр. включно дані відсутні. З порівняння динаміки зміни поголів'я лиса за період з 1981 р. до 1993 р. видно, що чисельність зросла на 21,9 % (з 7960 до 9706 особин), проте порівняно з 1971 р. цей показник у 1993 р. знизився на 59,2 %.

Починаючи з 1993 до 2002 рр., тобто за 10 років чисельність лиса зросла на 58,0 %, до того ж ріст чисельності, за винятком 1994 р., спостерігався щорічно, як у цілому в регіоні, так і в розрізі адміністративних областей. Зростання чисельності відбувалося, головним чином, унаслідок зниження обсягів добування особин виду (табл. 2). Так, за перше п'ятиріччя при відстрілі 3,3-17,6 % чисельність лиса щорічно збільшувалася, з 9706 особин у 1993 р. до 11699 особин у 1997 р. Надалі обсяги добування дещо збільшилися (20,5-39,0 %), однак поголів'я лиса не зменшувалося, а навпаки – збільшувалося з 11699 голів у 1997 р. до 15340 голів у 2002 р. тобто зросло на 31,1 %. Результати аналізу свідчать, що завдяки високій репродуктивній здатності виду, і за умови достатньої збереженості ядра популяції, чисельність буде зростати, і, навпаки, при мінімальних обсягах відстрілу спрацьовує механізм саморегуляції, чисельність може зростати в невеликих обсягах, або навіть знижуватися. Зважаючи на те, що лис є основним переносником сказу і корости, щільність його населення повинна бути невисокою. Оскільки у 2001 р., порівняно з попередніми роками, було добуто найбільше лисів (39 % від загальної чисельності), наводимо розрахункові показники розвитку популяції й порівнюємо з фактичними показниками обліків проведених у 2002 році. Так, на початок 2001 року нараховувалося 14169 особин лиса, з них самиць 8731 (61,5 %), дорослих самиць, що брали участь у розмноженні – 2997 особин (34,4 % від загальної кількості самиць). При пересічній величині приплоду 6,7 малят на одну самицю могло народитися 20080 малят, а, враховуючи їх природну смертність на рівні 50,0 %, мало б вижити 10040 особин. Тобто поголів'я лиса перед початком мисливського сезону могло б становити 24209 особин. При суттєвому відстрілі у 2001 році 39 % поголів'я, за розрахунками на початок 2002 р. мало б залишитися 14748 особин, тоді як фактично було обліковано 15340 особин, що на 550 голів більше, ніж за нашими обчисленнями. Дослідження свідчать, що при відстрілі до 40 % поголів'я чисельність лиса не зменшується, тоді, як при добуванні 50 % поголів'я (за аналогічними розрахунками) чисельність зменшується незначно – на 2064 особин, а при добуванні 60 % поголів'я чисельність зменшується істотно – на 4305 особин. Як свідчать наведені дані, шляхом зменшення чисельності лиса до допустимої щільності на одиницю площі можна утримувати популяцію виду на бажаному рівні, вилучаючи щорічно 50 % її поголів'я.

Дослідженнями з'ясовано, що основними чинниками негативного впливу на популяцію лиса є: його вищий щабель в трофічній піраміді, різкі

коливання чисельності мишоподібних гризунів, незначна популяційна щільність з відносно значними розмірами мінімальних популяційних угруповань, а також антропогенні чинники – полювання, конкурентні взаємини з людиною, фрагментація ареалу унаслідок розвитку транспортної інфраструктури, що порушує просторову й генетичну структуру популяції, ускладнення сучасної біоценотичної ситуації інтродукцією нових видів ряду Собакоподібні й наявність свійських видів цього ряду, здатних вступати у конкурентні стосунки з аборигенною фауною [2]. Істотний вплив на чисельність популяції лиса мають також сказ, короста, гельмінтози [3].

Література

1. Бондаренко В.Д., Делеган І.В., Татаринів К.А. та ін.; Мисливствознавство. – К.: НМК ВО. – 1993. – 200 с.
2. Делеган І.В. Лісова зоологія. Безхребетні. – Львів: Поллі, 2003. – 472 с.
3. Делеган І.В., Делеган І.І., Делеган І.І. Біологія лісових птахів і звірів. – Львів: Поллі. – 2005. – С. 409-411.
4. Деткин В.В. Пути и методы поддержания оптимальной продуктивности эксплуатируемых популяций охотничьих животных// Итоги науки и техники: Зоология позвоночных. – М.: Наука, 1976. – С. 68-115.
5. Корнєєв О.П. Лисиця на Україні (екологія, господарське значення та шляхи раціонального використання)// Зб. праць. – К.: НАУ. – 1956, № 5. – С. 101-120.
6. Попущина Н.А. Екологія та практичне значення лисиці в західних областях України. – Вісник Львівського ун-ту, серія: Біологія. – 1967, вип. 3. – С. 74-83.
7. Gossow H. Wildökologie. – BLV. Munchen, 1976. – 260 s.

УДК 630*582.631.1

Ст. наук. співроб. В.Є. Слюсарчук, канд. с.-г. наук –
УкрНДІЛГА, м. Харків

БІОРІЗНОМАНІТТЯ ЛІЩИНИ ТА ФУНДУКА: ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЗБАГАЧЕННЯ

Наведено матеріали щодо розповсюдження ліщини (*Corylus avellana* L.) в Україні, сортів фундука, які вирощувались в минулому і тепер. Показано методику відбору цінного генофонду в існуючих насадженнях. Зазначено переваги насіннєвого та вегетативного розмноження при створенні нових насаджень, їхню роль у збереженні та збагаченні біорізноманіття ліщини та фундука.

Senior research worker V. Ye. Sliusarchuk – URIFFM, Kharkiv

Biodiversity of filbert and hazelnut: conservation and improvement

The article presents data about filbert (*Corylus avellana* L.) distribution and its cultivated variety – hazelnut in Ukraine which was grown long times ago and now. The method for selections valuable gene pool of *Corylus* is given. The advantages of seeds and vegetative propagation for creation of new plantations, conservation and improvement biodiversity of filbert and hazelnut are shown.

Ліщина звичайна (*Corylus avellana* L.) має природне поширення на всій території України і за її межами. П.М. Жуковський писав про те, що "...древние народы Европы и Закавказья намного раньше, чем народы Средиземноморья, прибегли к широкому использованию в пищу семян орешника...", і ця рослина "...в Украине служит типичным подлеском в лесах на всей террито-